

DALIBOR ROHÁČ:
HĽADANIE KOTVY

**Globalizovaný
svet je v ohrození.
A Slovensko spolu
s ním.**

KALLIGRAM

Edícia Skica

Dalibor Roháč
Hľadanie kotvy

Copyright © Dalibor Roháč, 2020 All rights reserved

Cover & Layout © Roman Juhás

ISBN 978-80-89916-92-4

Publikáciu z verejných zdrojov podporil

Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

9	<u>Predslov</u>
11	<u>Kapitola 1: Slepé škvvrny pravice</u>
19	<u>Kapitola 2: Lepšie už bolo?</u>
27	<u>Kapitola 3: Plochý svet</u>
33	<u>Kapitola 4: Zmráka sa</u>
39	<u>Kapitola 5: Pax Americana</u>
45	<u>Kapitola 6: Monolit alebo ekosystém?</u>
51	<u>Kapitola 7: V rozmanitosti je krása</u>
57	<u>Kapitola 8: Na dizajne záleží</u>
63	<u>Kapitola 9: Nič nie je večné, ani národný štát</u>
67	<u>Kapitola 10: Európsky problém v minulosti a dnes</u>
73	<u>Kapitola 11: Suverenita a ľudské práva</u>
77	<u>Kapitola 12: Kto veci riadi?</u>
83	<u>Kapitola 13: Kto nám vládne?</u>
89	<u>Kapitola 14: Slobodný včera a dnes</u>
95	<u>Kapitola 15: Nejde len o clá</u>
101	<u>Kapitola 16: Etika kozmopolitizmu a nacionalizmu</u>
107	<u>Kapitola 17: Niekoľko návrhov</u>
111	<u>Kapitola 18: Problém je domáci</u>

Predslov

Keď som dostal ponuku napísať knihu o medzinárodnom poriadku, ktorá by súčasne bola svojou povahou osobná, ostal som trochu v rozpakoch. Vedel som, akými úvahami chcem slovenského čitateľa previesť, nikdy som ich však nespájal so sebou samým. Písanie v anglosaskom think tankovom prostredí núti k odosobňovaniu. Čitateľa vo Washingtone či Westminsteri primárne nezaujímajú, kto ste – ak teda vaša životná skúsenosť nedáva bezprostrednú váhu vašim argumentom tak, ako ju dávala napríklad Václavovi Havlovi či Nelsonovi Mandelovi. Väčšinu čitateľov dokonca nezaujímajú ani to, akými mentálnymi pochodmi ste k svojim záverom prišli, koľko vám to trvalo a koľkokrát ste v tom procese zašli do slepej uličky. Dôležité sú závery samotné a to, či sú vaše argumenty presvedčivé.

S istým váhaním som sa však do písania pustil. Z hľadiska čisto obsahového sa výsledný produkt veľmi nelíši od mojich pôvodných úmyslov. Koniec koncov, veľa z téz, ktoré kniha načrtáva, odráža argumenty mojej inej knihy, *In Defense of Globalism*, ktorá v americkom vydavateľstve Rowman and Littlefield vyšla na jeseň roku 2019. Jej hlavným odkazom je, že protiklad medzi národným štátom a strašiakom „globalizmu“ je nezmysel. Medzinárodné inštitúcie, ktorých je Slovensko súčasťou, nie sú výsledkom akéhosi elitárskeho komplotu proti bežným ľuďom. Sú odpoveďou na nevyhnutnosť spolupráce vlád v riešení problémov, ktoré presahujú národné hranice. Zvlášť pre menšie krajiny zároveň predstavujú akokoľvek

nedokonalý, no predsa istý stupeň ochrany pred svojvôľou veľmocenskej politiky.

V procese písania tejto knihy som si veľmi skoro uvedomil, že výsledok osobný bude, či sa o to výslovne budem usilovať alebo nie. Jednoduchým dôvodom je to, že môj myšlienkový vývoj je nevyhnutným odrazom prostredia, v ktorom som vyrastal, a vplyvov, ktoré ma formovali.

Súčasne je predkladaná kniha viac než iba intelektuálnym alebo akademickým cvičením. Jej cieľom primárne nie je zaujať či poučiť, ale prispieť do diskusie na naliehavú tému medzinárodného poriadku a miesta Slovenska v ňom – a to v čase, keď naša krajina takúto diskusiu naliehavo potrebuje z dôvodu slabnúceho zahraničnopolitického konsenzu na Slovensku i rastúcej populistckej reakcie voči poveljovému usporiadaniu naprieč západným svetom.

Jej napísanie by nebolo možné bez desaťročia predchádzajúcej práce v think tankoch na oboch stranách Atlantiku; najprv v Londýne a neskôr v stredopravých výskumných organizáciách v Spojených štátoch. Z tých som mal výhľad – takpovediac z predných radov – na predstavenie, ktorým bola transformácia americkej politickej pravice na populistickú a nacionalistickú politickú silu. Vo všetkých týchto organizáciách som mal príležitosť učiť sa od skúsených kolegov, ktorí boli vždy štedrý, keď išlo o ich čas a trpezlivosť. Je ich príliš veľa na to, aby som ich mohol vymenovať, navždy im však budem vďačný. Rovnako som vďačný organizáciám, pre ktoré som mal tú česť pracovať. Všetky prejavovali ku mne aj k mojim idiosynkratickým nápadom a pracovným návykom mimoriadnu zhovievavosť, bez ktorej by som sa nikdy nedostal tam, kde dnes som. Dúfam, že táto kniha a to, k čomu jej vydanie povedie, nebude pre nich zdrojom hanby, ale naopak, hrdosti.

New York City 10. marec 2020

Kapitola 1

Slepé škvyrny pravice

„No konečne,“ pamätám si reakciu môjho otca na prejav Gustáva Husáka, ktorým sa 10. decembra 1989 večer vzdal funkcie. V čase Nežnej revolúcie som mal šesť rokov. To, čo sa dialo, som vnímal len veľmi obmedzeným spôsobom. Napriek tomu mi bolo jasné, že sa vtedy písali dejiny.

Pád komunizmu vo mne zanechal trvalý záujem o politiku a verejný život. Spolu so zvyškom mojej, tak trochu česko-slovenskej, rodiny som sa rozpadu spoločného štátu obával. Rozpad sa v mojej mysli miešal so správami o práve sa začínajúcich konfliktoch na Balkáne – v časti Európy, ktorá až znepokojujúco pripomínala domov. Intenzívne som prežíval obdobie mečiarizmu a v druhom ročníku gymnázia zvlášť jeho pád. Na strednej škole som svojpomocne pričuchol k pravicovým konzervatívnym a liberálnym myšlienkam, ktoré ma zásadným spôsobom formovali. Fascinovali ma (do češtiny preložené) eseje Milтона Friedmana, Friedricha von Hayeka či Ludwiga von Misesa. V čase maturity som už bol pomerne otravným evanjelizujúcim libertariánskym „anarchokapitalistom“, ktorý chcel nahradiť štát mechanizmami trhovej konkurencie. Radikálne trhové myšlienky ma dlho neopustili. Niekde po internete koluje moja polemika s tragicky zosnulým Martinom Filkom o tom, „prečo zrušiť ministerstvo školstva“. Dodnes sa čudujem trepezlivosti, akú so mnou Martin mal.

Dnes mám na mnoho otázok veľmi iný názor, než som mal pred 15 rokmi. Stále si cením význam trhových mechanizmov

i prínos klasicky liberálnych a konzervatívnych myšlienok pre revitalizáciu západnej politiky a hospodárstva v 80. rokoch minulého storočia – a koniec koncov aj pre úspech postkomunistickej transformácie u nás doma. Súčasne mi je však jasné, že debaty v 70. a 80. rokoch minulého storočia o veľkosti štátu či daňových sadzbách sa pomaly ale isto stávajú v očiach voličov, ale i v mojich vlastných očiach, druhoradými. Predovšetkým sa zdá, že pohľady voličov na špecifické verejné politiky sú veľmi flexibilné¹ – podstatne flexibilnejšie než otázky kultúrnej a spoločenskej identity, ktoré sa dnes viažu na problematiku imigrácie, otvorenosti či kultúrnych vojen.

Navyše, liberálna demokracia i trhovú ekonomiku sú kompatibilné so štátom, ktorý prerozdeľuje veľa i málo, ktorý vedie aktivistickú hospodársku politiku či inklinuje k prístupu „laissez faire“. Účinky špecifických domácich politik okrem toho často závisia od kontextu. Kým vo Švédsku je relatívne veľký štát spojený so silným hospodárskym výkonom, porovnateľná miera prerozdeľovania vedie k horším výsledkom na európskej stredomorskej periférii. Čo však od kontextu nezávisí, sú základné parametre fungovania štátu: deľba moci, existencia brzd a protiváh, nezávislosť justície. Práve tie sú dnes spolu s otázkami zahranično-politického ukotvenia podstatne páľčivejšími predmetmi politických sporov.

Udalosti novembra 1989 sa mi, mimochodom, živo vybavovali v záverečných týždňoch roku 2013. S veľkým napätím a obdivom som sledoval protesty na kyjevskom Majdane. Rovnako ako počas pádu komunizmu (a mečiarizmu) mi bolo jasné, že opäť ide o veľa. Ukrajincom som prial, aby svoju politickú odvahu pretavili do takého obratu, aký sa podaril u nás po konci mečiarizmu a priviedol Slovensko bez väčších zdržaní do NATO a Európskej únie. Treba povedať, že od Majdanu

1 ACHEN, Christopher H. – BARTELS, Larry M. *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton University Press, 2017.

Ukrajina zaznamenala výrazný pokrok – výsledky však zatiaľ neboli ani zďaleka také presvedčivé ako tie, z ktorých sa tešilo Slovensko medzi rokmi 1998 a 2006. Dôvody nesúvisia len s domácimi problémami ako korupcia, ale aj s geopolitikou: súbežne s pádom Viktora Janukoviča Rusko anektovalo Krym. Ruské vojská zaútočili aj na východ Ukrajiny, kde vyhlásili „ľudové republiky“ Doneck a Luhansk. Odvtedy ukrajinská politika čelí ruskej agresii.

Mimochodom, udalosti na Majdane ma zastihli ako výskumného pracovníka v inštitúte Cato, najdôležitejšom washingtonskom libertariánskom „think tanku“, v stredu, ktoré sa venuje výskumu verejnej politiky. Kolegovia zväčša súhlasili s mojím entuziazmom v prípade zmien na Ukrajine, ktoré skutočne vyzerali historicky významne. Hneď v marci 2014 Cato spoluorganizovalo v Kyjeve veľkú medzinárodnú konferenciu o ekonomických reformách. Zúčastnil sa na nej aj Ivan Mikloš, ktorý hrá v ukrajinskej politike dodnes veľmi aktívnu úlohu.

Na Majdane ešte páchli zhorené pneumatiky, ktoré boli súčasťou narýchlo vybudovaných barikád proti Janukovičovým poriadkovým silám, a na námestí táborili stovky ľudí, ktorí si neboli úplne istí, či už naozaj nastala vytúžená zmena alebo na nich vrchnosť nachystala iba ďalší podfuk. Najsilnejší dojem však vo mne zanechali svojpomocne vybudované pamätníčky pre tých, ktorí na Majdane zomreli.

Už vtedy ma jedna vec znepokojila: S mojimi kolegami v Cato som v mnohých veciach súhlasil, odmietali ruskú agresiu a boli ochotní prísť Ukrajine na pomoc, napríklad, prostredníctvom osvetových aktivít, konferencií, ako aj s dizajnom ekonomických reforiem. Avšak na otázku, čo by mal západ podniknúť proti Kremľu, reagovali väčšinou mlčaním. Doug Bandow, jeden z expertov Cato na zahraničnú politiku a bývalý poradca prezidenta Reagana, vtedy napísal, že „Ukrajina je v zlom susedstve a podobne ako Fínsko za studenej vojny trpí obmedzeniami, ktorým iné krajiny nečelia. Vzniknutá situácia nie je férová, ale

geopolitickú realitu Kongres zvrátiť nemôže.“² Jeho hodnotenie bolo odrazom tzv. zahraničnopolitického realizmu – pohľadu na medzinárodné vzťahy, ktorý abstrahuje od úlohy pravidiel a inštitúcií a geopolitiku vidí čisto ako neľútostný boj o moc. Keďže na dianie v Ukrajine záleží Rusku väčšmi než západu, Spojené štáty a európske demokracie by od nej mali dať ruky preč. „Eskalovanie potenciálne nekonečného konfliktu neprospieva nikoho záujmom,“ napísal.³

Odhliadnuc od toho, že „realisti“ často nevedomky recyklovali ruskú propagandu o údajných západných „provokáciách“ Ruska – predovšetkým o jeho údajnom postupnom obkľučovaní Severoatlantickou alianciou v dôsledku jej rozšírenia o stredo- a východoeurópske krajiny –, ich argumenty sa mojej životnej skúsenosti priecili. Úspech slovenskej cesty k demokracii a trhu bol predsa výsledkom toho, že sa vlády západných krajín v 90. rokoch *nesprávali* ako cynickí machiavelisti. V roku 1990 bolo Poľsko rovnako bohaté ako Ukrajina – a veľmi podobné mali aj rôzne iné ukazovatele zdravia a blahobytu. Dnes je Poľsko 3 až 5× bohatšie než Ukrajina, v závislosti od toho, na akú konkrétnu štatistiku sa pozrieme, a napríklad rozdiely v dĺžke dožitia (78 versus 72 rokov oproti 70 rokom v oboch krajinách v čase pádu komunizmu) sú čoraz výraznejšie.⁴ Dôvod je jednoduchý. Poľsko malo – podobne ako my – od začiatku svojej postkomunistickej transformácie realistické vyhladky na to, aby sa stalo súčasťou západného sveta. Bez podobnej perspektívy rozumná politika, reformy a snahy o vykorenenie korupcie na Ukrajine nikdy nemôžu mať šancu.

Možno práve pre historickú skúsenosť, výrazne odlišnú od tej mojej, bol medzi americkými libertariánmi tak veľmi rozšírený

2 BANDOW, Doug. *How Many Enemies Does America Want? Congress Sacrifices U.S. Security with New Sanctions Against Russia*. Forbes, December 15, 2014. <https://www.forbes.com/sites/dougbandow/2014/12/15/how-many-enemies-does-america-want-congress-sacrifices-u-s-security-with-new-sanctions-against-russia/>.

3 tamtiež

4 World Bank, *World Development Indicators*, <https://data.worldbank.org/>.